

*Większość nauczycieli traci czas na zadawanie pytań,
które mają ujawnić to, czego uczeń nie umie,
podczas gdy nauczyciel z prawdziwego zdarzenia stara się za pomocą pytań ujawnić to,
co uczeń umie lub czego jest zdolny się nauczyć.*

Albert Einstein

II Kongres pedagogów i psychologów szkolnych województwa śląskiego. (NIE)grzeczny uczeń w szkole.

(NIE)grzeczny uczeń w szkole – to już druga edycja Kongresu pedagogów i psychologów województwa śląskiego, który odbył się 4 czerwca 2008 roku w Sali Sejmu Śląskiego w Katowicach. Organizatorem spotkania był Regionalny Ośrodek Metodyczno – Edukacyjny *Metis* w Katowicach. Uroczystego otwarcia kongresu dokonała Grażyna Cybula wicedyrektor placówki. Patronat merytoryczny nad przedsięwzięciem objął Krzysztof Brzózka- Dyrektor Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Warszawie. Natomiast patronat medialny sprawowała – Redakcja miesięcznika *Remedium*.

Problemy z zachowaniem dzieci i młodzieży najczęściej niepokoją nauczycieli. Dlatego **celem** tegorocznego kongresu było przedstawienie różnych strategii pracy w trudnych sytuacjach wychowawczych.

W związku z tym pierwszą część kongresu poświęciliśmy roli zawodowej nauczyciela i powrotu do pytania: co to znaczy być nauczycielem? W części drugiej zaproponowaliśmy sposoby analizowania sytuacji trudnej i budowanie strategii, która prowadzi do korygowania niepożądanych zachowań.

*"Przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu, że na powierzonym mi stanowisku urzędowym przyczyniać się będę w moim zakresie działania ze wszystkich sił do ugruntowania wolności, niepodległości i potęgi Rzeczypospolitej Polskiej, której zawsze wiernie służyć będę; wszystkich obywateli kraju w równym mając zachowaniu, przepisów prawa strzec będę pilnie, obowiązki mego urzędu spełniać gorliwie i sumiennie, polecenia moich przełożonych wykonywać dokładnie, a tajemnice urzędowej dochowam.
Tak mi Panie Boże dopomóż".*

Tekst rotacji przysięgi jaką składali nauczyciele tuż po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 roku przywołała Ewa Jakubowska - Dyrektor Wydziału Kształcenia, Wychowania i Opieki, KO w Katowicach w wykładzie inauguracyjnym zatytułowanym *Zawód, powołanie czy służba ?*

Wszystkiego się w życiu uczymy, ale nie ma kursów wychowania dla rodziców i nauczycieli. Każdy uczeń jest inny, każdy ma w sobie pierwiastek dobra, tylko nie zawsze potrafimy go dostrzec. Człowiek, któremu wszyscy mówią że jest zły, nic nie umie i zawsze jest tylko źródłem kłopotów – takim wreszcie się stanie. Po co się wysilać jeśli nikt tego nawet nie zauważa ? – mówiła Pani Dyrektor.

Co zatem robić?

Trzeba umieć świadomie wykorzystywać swoje zasoby intelektualne i emocjonalne, aby próbować rozwiązywać problemy swoich wychowanków. Umiejętnie dzielić się własną

wiedzą i doświadczeniem aby, uznając za nadrzędne potrzeby ucznia, uczyć go nie tylko o tym jaki jest świat, ale jak w tym świecie funkcjonować.

Philippe Meirieu w pracy *Moralne wybory nauczyciela, etyka i pedagogika* uważa, że wiara nauczyciela w możliwości wychowanka jest na tyle fundamentalną dla całego edukacyjnego postępowania z uczniem, że od niej uzależnia nie tylko rozwój wiedzy i osobowości ucznia, ale również rozwój osobowościowy i zawodowy nauczyciela.

Czy zatem warto być nauczycielem? Warto, po to, aby pozostać w pamięci swoich uczniów.

Inne spojrzenie na zawód nauczyciela zaprezentował Jacek Kurzępa (Instytut Socjologii, Uniwersytet Zielonogórski). Przyglądając się kondycji nauczyciela polskiej szkoły, szczególnie w jego relacjach nauczyciel- uczeń, zwrócił się do uczniów kilku szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z prośbą o wykonanie portretów ich nauczycieli. Polecenie było dość prozaiczne: *Narysujcie swoich nauczycieli tak jak ich widzicie*. Dodatkowym elementem tego zadania było uzupełnienie portretu o pytanie: *Jak wyobrażasz sobie nauczycielską duszę?* Zadanie to realizowane było w ramach rekolekcji wielkopostnych.

Przedstawiając ten kontrowersyjny portret nauczycieli, nie chciał pozostawiać sprawy w stanie tylko krytycznego oglądu, dlatego w wykładzie *Zwierciadło pedagogicznego oporu- portret nauczyciela* przywołał pewne zasady i cechy nauczycielstwa, które mogą wesprzeć tę grupę zawodową. Zaliczył do nich następujące cechy:

- ❖ *talent i takt pedagogiczny* (za: B. Suchodolskim) - można by wpisać do pewnych predyspozycji, które ujawniają się w sferze naszej osobowości, ale ich rozwijanie, kształtowanie i potęgowanie pozostaje już kwestią pracy indywidualnej każdego z nas.
- ❖ *miłość dusz* (za J.Wł.Dawidem) – to cecha nauczycielstwa, która stanowi warunek niezbędny funkcjonowania zgodnie z posłannictwem i etyką zawodu,
- ❖ *transgraniczność postaw* (za: J.Kozieleckim) - wiąże się ze skłonnością nauczyciela do poszerzania granic dotychczasowej wiedzy, oglądu rzeczywistości, postaw wobec określonych spraw, problemów i zdarzeń.

Nie zabrakło podczas konferencji osób, które na stałe wpisały się w program tych spotkań. W drugiej części kongresu Ewa Sokołowska (Wydział Psychologii, Uniwersytet Warszawski) zdefiniowała pojęcie *niegrzeczności* – a tak naprawdę wieloznaczności tego, co *za tym jednym słowem się kryje*. Podkreśliła, że w podejściu poznawczo-behawioralnym zbiera się dane odwołując się do konkretnego, czyli cierpliwie szukając wskaźników owej niegrzeczności. By zrozumieć, jaki jest problem, trzeba zapytać: *Jak właściwie przejawia się owa niegrzeczność? Proszę opowiedzieć mi ostatnią sytuację, gdy dziecko zachowało się według Pani (Pana) niegrzecznie?* Dopiero wtedy można zobaczyć, co przemawia na rzecz tezy o tym, że zachowanie jest problemowe. Często można się spotkać z tym, że *dziecko jest niegrzeczne, bo na złość nauczycielowi nauczyło się 13 zwrotkowego wiersza* (w odpowiedzi na kąśliwą uwagę, że *Ty nie jesteś w stanie niczego się nauczyć*) (Sokołowska, 2007). Wtedy należy przyjąć, że ten wyczyn, był raczej ujawnieniem potencjalnych zdolności poznawczych (dobrego opanowania strategii pamięciowych), ale nie klasycznym przejawem agresji. Ewa Sokołowska zaprezentowała dwa sposoby na poprowadzenie klarownego wywodu o znaczeniu niegrzeczności

Pierwsza droga to tzw. *analiza funkcjonalna zachowania*. Skoro dziecko zachowuje się w taki a nie inny sposób (opisany szczegółowo i realistycznie przez dorosłego) – to, co może *podtrzymywać* takie zachowanie? Jakie ma dziecko wymierne korzyści, a jakie ponosi straty tak się zachowując?

Druga droga, którą możemy przejść to taka, która uwzględnia element poznawczy. Jeśli ktoś myśli, że *dziecko jest niegrzeczne i tyle*, to istnieje szansa, że nie zobaczy w nim nic pozytywnego, czyli *grzeczne*. Poirytowanie czy niechęć będzie wtedy towarzyszyć każdemu dziecięcemu działaniu.

Często dorośli, domagają się prostych recept, które zmniejszyłyby poczucie bezradności wobec uczniów przejawiających zaburzone zachowania. Rzecz w tym, że takiej recepty nikt dać nie może. Dlatego w następnej części konferencji skupiliśmy się wokół poszukiwania możliwości i strategii korygowania zaburzeń zachowania dzieci i młodzieży. Zaprezentowany wykład przez Aleksandrę Karasowską (Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Warszawa) *Dzieci z zaburzeniami zachowania w szkole. Jak przeciwdziałać rozszerzaniu się dysfunkcji?* prezentował budowanie strategii pracy z trudnym uczniem w szkole. Aleksandra Karasowska wyjaśniła, że zaburzone zachowania powstają na skutek przeżytych przez dziecko urazów będących trudnymi doświadczeniami, których siła przekroczyła zdolność dziecka do poradzenia sobie z nimi.

Źródłem urazów mogą być:

- ❖ niewłaściwe postawy osób dorosłych,
- ❖ zaniedbywanie i krzywdzenie dziecka,
- ❖ choroba dziecka, pobyt w szpitalu, operacje,
- ❖ utrata bliskiej osoby lub rozłąka,
- ❖ wypadki, kataklizmy.

W związku z przeżytym urazem dziecko swoje doświadczenia przenosi na grunt szkoły i stosuje te same negatywne zachowania wobec rówieśników nauczycieli i personelu szkolnego. Tworzy się sąd poznawczy: *Dorośli chcą mnie skrzywdzić i upokorzyć. Muszę im pokazać, że nic sobie z nich nie robię.*

Mówiąc o procesie powstawania zaburzeń zachowania u dzieci zwróciła uwagę, że zagrożony jest ich rozwój oraz zmniejszają się ich szanse edukacyjne. Podkreśliła również, że o tym czy dziecko dozna urazu decyduje nie sama sytuacja, ale jego zdolności do poradzenia sobie w trudnej sytuacji, oparcie w otoczeniu i zasoby dziecka. W związku z tym szkoła może korygować zaburzenia zachowania dzieci w ramach codziennej pracy wychowawców i nauczycieli. Pomoc specjalistyczna, w tym socjoterapia, może być dla dziecka niezbędna. Dlatego potrzebne jest podejście środowiskowe do pomocy dziecku- oddziaływanie na jego sytuację we wszystkich środowiskach, w których przejawiają się problemy dziecka: rodzina, szkoła, środowisko w miejscu zamieszkania.

Ważnym punktem programu kongresu była prezentacja systemowego podejścia do zapobiegania przemocy i agresji w szkole dokonana przez Ewę Czemirowską – Koruba (Stowarzyszenie Spójrz Inaczej, Starachowice). Zwróciła ona uwagę przede wszystkim na to, że zbudowanie szkolnego systemu skutecznie zapobiegającego przemocy jest zadaniem wymagającym czasu i podjęcia wielu kroków, a na widoczne zmiany często trzeba poczekać dłuższy czas. Jednak już podjęcie takich prób może zaowocować poprawą relacji między uczniami, nauczycielami i rodzicami.

Całkowite uniknięcie zachowań agresywnych w szkole nie jest możliwe, natomiast należy dążyć do sytuacji, w której interwencja wobec zachowań agresywnych będzie szybka i zdecydowana, co spowoduje znaczne zmniejszenie się ich liczby i zapobiegnie przeradzaniu się agresji w przemoc.

Szkoła jest skomplikowanym systemem i rozwiązywanie problemów agresji i przemocy na jej terenie wymaga systemowego podejścia. Oznacza to, że podejmowane działania będą miały charakter ciągły i systematyczny i obejmą całą społeczność szkolną – nauczycieli, rodziców i uczniów. Propozycją mogą być działania zapobiegające realizowane jednocześnie w kilku obszarach:

Na poziomie całej szkoły mogą to być m.in.:

- edukacja nauczycieli - szkolenia, grupy wsparcia, zespoły wychowawcze, zespoły interwencyjne,
- stworzenie jasnego systemu norm i zasad szkolnych oraz konsekwencji za ich nieprzestrzeganie,

- współpraca szkoły z rodzicami i środowiskiem lokalnym,

Na poziomie klasy możliwe działania to:

- wspólnie ustalone reguły (zasady) – kontrakt z klasą,
- wspólne, pozytywne działania
- współpraca uczniów w nauce.

Na poziomie jednostki są to działania związane z pomaganiem konkretnym osobom – prowadzenie mediacji, rozmów terapeutycznych i interwencyjnych mających na celu pomoc ofiarom czy sprawcom agresji i przemocy.

Ochrona prawna nauczyciela w szkole w sytuacjach zagrożeń to tytuł podsumowującego wykładu nadkomisarza Krzysztofa Kazka (Komenda Wojewódzka Policji, Katowice), który wrócił do postawy nauczyciela jako inicjatora działań wychowawczych na terenie szkoły wobec zachowań dysfunkcyjnych i tworzenia zasad współpracy z Policją i innymi instytucjami lokalnymi.

Sądzymy, że II Kongres pedagogów i psychologów szkolnych województwa śląskiego spełnił swoje cele. Wykłady, a także wzajemna wymiana doświadczeń uczestników konferencji, przyczyniły się do pełniejszego spojrzenia na problematykę zaburzeń zachowania, jako procesów zachodzących w środowisku społecznym. Zaproponowane sposoby analizowania sytuacji trudnej i budowanie strategii, która prowadzi do korygowania niepożądanych zachowań, stały się inspiracją dla nauczycieli do codziennej pracy.

Magdalena Wiczorek

Jolanta Zwyrtek

ROM-E *Metis* w Katowicach